

ЈАВНИ РАД СИМА МАТАВУЉА У БЕОГРАДУ

КЊИЖЕВНИЧКО-УМЕТНИЧКА ЗАЈЕДНИЦА. У току минулог вијека било је код наше покушаја за окупљање људи од пера. У почетку, у вријеме раста народне самосвијести, онда кад се етнос преображавао у нацију, то је проистицало из саобразних побуда (културно-просветних, језичких, вјерских, итд) усмјерених на духовно обједињење нашег живља, државно-политички изподвајаног. И друштва су, дакле, била у служби тог великог циља, израз и извор националних осјећања, једна у низу различних, по циљу истосмјерних појава (оснивање својих школа, позоришта, читаоница; издавање својих књига; окупљањима на својим, народним приредбама, на бесједама, предавањима, баловима и др). Једном речи, то је доба утемељења националног бића, буђење и ширење "nacionalizmusa". Касније пак, кад је мање-више овакав задатак испуњен, суштина књижевних организација била је нешто друкчија, више, рекло би се, еснафско-професионалне природе.

Већ 1820. године калуђер-пјесник Лукијан Мушички упутио је позив ради оснивања Содружства за подпомагање књижевене дјејатности. Осам година потом Димитрије П. Тирол организује у Темишвару Друштво љубитеља литературе српске,¹ а 1833. у Пешти је установљено Србско књижевно друштво.

Изузмемо ли Читалиште београдско и бројне ћачке дружине на различним нивоима,² у којима се првенствено књижевност његовала, иницијатива Стевана Поповића с почетка 70-тих година била би и први корак у правцу организационог обједињења наших књижевника: он је позвао српске списатеље да оснују удружења са средиштима у Новом Саду и Београду. Средином осамдесетих година упутиће

сличан позив и Јаша Томић, намирењен, истина, само војвођанским Србима, јер је у Београду 1883, под предсједништвом Стевана В. Каћанског већ било образовано Друштво за уметност.³ Окупивши све познатије писце и умјетнике српске престонице, оно је своју дјелатност сводило углавном на приредбе и "бесједе" у Грађанској касини да би, нажалост, убрзо замрло.⁴ Стога је потреба времена било успостављање сличне организације.

Удружење, слично поменутом Друштву, настаће неколико година потом. На позив једног књижевника састало се у кафани "Код Коларца" неколико београдских писаца марта 1892. Умјесто договора да покрену неки лист, како је првобитно замишљено, сагласили су се да оснују Књижевничко-уметничку јединицу⁵ и донесу правила друштва.⁶ Оснивачи су били: Милан Ђ. Милићевић, Љубомир Ковачевић, Љубомир Јовановић, Хаим Давичо, Манојло Ђорђевић Призренец, Илија Вукићевић, Риста Одавић и Симо Матавуљ.

Као и претходно Друштво за уметност, а по угледу на слична друштва у Немачкој, Русији итд, и Заједница је окупљала умјетнике свих грана (књижевнике, сликаре, музичаре, глумце) "са циљем међусобног познавања, зближења и усавршавања радника на српској књизи и уметности". То би се, према правилаима, остваривало "на друштвеним састанцима разговором о књижевним и уметничким питањима, саопштавањем важнијих појава књижевних и уметничких у нас и на страни и читањем нових радова из књижевности".⁷ За славу Друштва узет је 6. мај, дан преноса моштију св. Саве из Трнова у манастир Милешево.

Иако је била свеуметничка по карактеру, претежну улогу у Заједници имали су

књижевници. Они су је основали (и у самом имену посебно истакли "књижевнички" саставак); они су својим саопштењима испунили и највећи дио састанака њених.

На педесетак сједница, колико их је Заједница одржала у току пет година (1892–1897) прочитано је око 130 радова. Друштвена архива није, нажалост, сачувана, или се бар не зна за њу. Стога је, разумљиво, ускраћен и потпунији увид у рал овог друштва. Ипак из листова тога времена, из штурих биљежака или приказа друштвених скупова у њима, а такође из ревносних дневничких записа Милана Ђ. Милићевића, можемо стечи извјесну слику о дјелатности Књижевничко-уметничке заједнице, посебно о Матавуљевом учешћу у њеном раду.

Колико се може разабрати, Матавуљ није обављао ниједну од управних функција у Заједници. Ни као члан није био међу најревно-снијим: прочитао је свега двије приче – далеко мање, дакле, него Милан Ђ. Милићевић и Андра Гавриловић. По броју прочитаних радова заостајао је и за Љубомиром Недићем, Браниславом Нушићем, Илијом Вукићевићем, Васом Крстићем итд.

У програму изведеном поводом прве друштвене славе, 6. маја 1892, учествовао је по-ред осталих и С. Матавуљ. Прочитао је причу *Нови свијет у старом Розонску*. "Овај *Нови свијет* итд. родио се 6. маја као недонишче" – пише Јовану Грчићу. – "Тога дана морао сам нешто читати на забави књижевничко-уметничке вечери. Ја, на брзу руку, саставим неколико призора – свега 8 рукописних страна. Жена ми светова да ја то допнујавам и обрађујем за Стражилово, коме она зна да сам благодаран, јер, осим гостољубивости његова власника, ја сам најпосле у Стражилову и стекао мало имена".⁸

Матавуљ је заступљен и у програму "славе" идуће 1893. године, када је упознао присутне с причом *Мала жртва*.

Његово име налазимо и међу дискутантима поводом Недићевог саопштења о Јовану Јовановићу Змају, читаног 22. октобра 1892. Као што је познато, Недић је у низу критичких есеја започео ревизију дотадашњих судова наше књижевне историје. Међу првим "жртвама" био је Ј. Ј. Змај, дотад неприкосновена величина нашег ијесништва. Признајући само вриједност његових дјечјих пјесама, Недић је овом ијеснику одрицао оригиналност и надахнутост у лирици. Ниподаштавајући сасвим његову сатиричко-политичку поезију, критичар га је углавном сводио на спретног вер-

ификатора. Већи дио учесника у расири (Миленко Веснић, Андра Гавриловић и др) брањио је Змаја; Ст. Поповић је осуђивао његове политичке пјесме. Матавуљ се налазио између противничких струја, нагињући несолучно Змају. Зацијело стога Лазар Комарчић га је уврстио међу Недићеве присталице. Матавуљ се – истиче дописник – "са много ограда и резерви углавном слаже са судом критичаревим о Змају и изјављује жељу да би он неке своје опште погледе о поезији једном нарочитом приликом изнесе".⁹ Матавуљ је, међутим, писао новодом тога Милану Савићу како је он у ствари брањио Змаја "од гадне потворе", доказујући "да има коинциденције у обради истога предмета међу разним песницима,"¹⁰ а исправку у вези с овим дописом – наставља потом – није хтио дати зато што у начелу не води то чинити ни у једном београдском листу.

По једном приказу Недићевог предлога о правопису и интерпункцији поднесеног Заједници 8. априла 1894, видимо да је и Матавуљ узео ријеч у расири.¹¹ Пошто нема ближих података о томе, не зна се какав је став заузо. Ако је он, међутим, аутор биљешке *Отворена бележница* у "Малим новинама" (бр. 327 од 1894),¹² у којој се приговара Редакцији "Босанске виле" што је мијењала правопис у једном Недићевом чланку, онда би логично било претпоставити да је одобравао поменути правописни предлог.

Од 1895. све више је онадала дјелатност Заједнице. Почетком 1897. она је већ сасвим замрла. Милан Ђ. Милићевић је 28. фебруара т.г. забиљежио: "Тителбах ми говори о изложби својих радова у корист Заједнице, али Заједнице готово сасвим нема... Позив да се за чланове упишу који хоће остао је без одзива."¹³

ДРУШТВО СРПСКИХ КЊИЖЕВНИКА И УМЕТНИКА. Нови, XX вијек унio је више даха и маха у јавни живот српске престонице. Поплије пада "личног режима", тзв. владаниваштине, политички ток је скренуо улијево. Сjeњао је утицај дотад свемоћног, аустрофилски управљеног екскраља и генералисимуса Милана Обреновића; они пак који су били у немилости преузимају, по обичају, гласнију ријеч. Није то ипак била само смјена влада. Либерализација незадржivo отима маха. Група слободоумних интелектуалаца покренула је 1901. "Српски књижевни гласник", лист књижевно врстан, политички трпељив, с напредним, за оно вријеме идејним ставовима.

Националистичко осјећање пригушивано већ од раније социјалним захтјевима Марковићевог политичког радикализма и књижевног реализма, у новом вијеку све мање је искључиво. Идеја југословенства, још раније поникла,¹⁴ постала је све стварнија и одређенија, укратко речено – задатак времена. У Београду је покренут и лист "Словенски југ"; основан је и клуб под истим именом.¹⁵ Мисао јужнословенске узајамности испољила се у првом реду на културном плану – у стварању заједничких организација (књижевних и умјетничких), у одржавању заједничких конгреса и изложби, у оснивању југословенских читаоница, у појачаном међусобном упознавању путем књига и позоришног репертоара, узајамних посјета итд. Из интелектуалистичких кругова та је идеја све више понирала у народ, прерастала у осјећање, како ће Матавуљ рећи једном приликом.

У Србији тих година, особито послије династичког преврата 1903, претежан је био утицај радикала. Са својом широком масовном основицом, сељачком у првом реду и не без унутрашње социјалне издиференцијације, Радикална странка представљала је у крајњој линiji и за оно вријеме доста напредно усмјерење. На књижевном пољу, те године су истурile и натурале прогресивнију међународну мисао на уштрб ускогрулог традиционализма.

Ни Матавуљ, дотад аполитичан, није остао по страни. Ако је десетак година раније изbjегавао да се у Београду дружи са Савом Бјелановићем, својим пријатељем и земљаком (за психологију "тикве без коријена", уосталом и разумљиво!), ако ће према странчарењу до краја живота задржати неутоливу одбојност, он ће се ових година, додуше интимно и дискретно, приклњати радикалима, иако се јавно никад неће опредијелити као политичко лице.

Материјално обезбијеђен и независан, Матавуљ је могао најзад искочити из дугогодишње "сајне изолације". Још је мање разлога за некадашњу уздржаност постојало послије доласка Петра Карађорђевића на пријесто. Тада је Матавуљев познаник још с Цетиња. Ако се може вјерovati, не увијек сигурним доставама аустријског агента Милинковића, Матавуљ је приликом првог преласка у Србију примио од Петра Карађорђевића "писмену препоруку за његове пријатеље";¹⁶ на Цетиње пак вратио се у друштву Милана Ђурића, наводно

прокарађевски расположеног радикала. А због Јаше Ненадовића, прокарађевски расположеног емигранта, који се у једној земунској кафани придржио за столом Л. Костићу и Матавуљу, и службу је, као што знамо, изгубио.

С друге стране, и Матавуљ, писац од угледа, упадљиво културан и овлашио "политичан", добро је дошао за културне потхвate тога времена. Поготово кад су "његови" запосјели све знатније положаје у политичком и културном животу. А међу њима имао је не мало и личних пријатеља. Матавуљ је, дакле, био од повјеренja код владајућих, од ауторитета код њихових противника. Стари "тријеси" – сарадња у режимском листу "Коло", рад у "омрзнутом" Пресберију, пријатељство са краљем Александром, кога су превратници убили, дружење са Пером Тодоровићем, радикалским ренегатом, итд, ишће му донијети прекоре нити црне оквире око имена као што је због сличних ствари то био случај с Јанком Веселиновићем и другима. (Давнашња поука историје да је с "јеретиком" суворији обрачун него с "иновјерцем"!).

Ни раније, током деведесетих година прошлог вијека, Матавуљ није био сасвим у "запећку": држао је више јавних предавања, а са Јанком Веселиновићем, Костом Арсенијевићем и Милорадом Павловићем био члан Одбора за сахрану Војислава Илића.¹⁷ Српско новинарско удружење, на свом годишњем састанку 14. маја 1900. изабрало га је у Суд части;¹⁸ нешто касније, 31. августа (13. септембра) поменуте године постао је почасни члан Матице српске.¹⁹

Негде у вријеме престанка рада Књижевничко-уметничке заједнице у Београду, а послиje Међународног књижевничко-уметничког конгреса одржаног у Дрездену 1895, "Бранково коло" упућује 1896. позив да се одржи Српски књижевничко-уметнички конгрес, на коме би се "разговорили и договорили о својим књижевним, књижевничким и књижарским пословима и основали једно велико удружење".²⁰ Без одзива међутим! (Са сличном сврхом обратио се хрватским књижевницима загребачки лист "Obzor").

Замисао је била потреба времена. Поводом предлога Драгутина Ј. Илића да се сваке године одржавају заједнички конгреси српских и хрватских књижевника²¹ одазвао се и Милан Будисављевић.²² Наум је подржао и млади Јован Дучић у мостарској "Зори" за 1899.²³ (У Загребу 1900.

оснивају своју организацију хрватски писци, а 1904. покрећу и Срби из Војводине питање своје књижевне организације).

Тек 8. маја 1902. у Београду је основано и конституисано Друштво српских књижевника и уметника; усвојена су и правила његова том приликом. Познати наши критичар писаће да је на Српском новинарском конгресу изабран одбор од неколико чланова да изради правила једног књижевничког друштва).²⁴ За председништво изабран је С. Матавуљ, за потпредседника – Бранислав Нушић, за секретара – Милорад Митровић, за чланове управе – Стеван Мокрањац и Риста Вукановић. Као што показује и наслов Друштва и састав управе, то је била заједница свих умјетника у којој су преовлађивали књижевници. У почетку замишљено као нека врста клуба, Друштво је имало за циљ да окупи књижевнике и умјетнике око себе и поради "на оним питањима која могу потпомоћи напредак књижевности и уметности код нас".²⁵ Џелатност његова, изгледа, и завршила се на конституисању управе. У ондашњој штампи нема више никаквог помена о њему. Мимо њега сазвана је јануара 1905. сједница београдских књижевника, на којој се расправљало о књижевној и умјетничкој својини. То питање, од значаја за умјетнике свих грана, покрену је код нас својевремено Вук Караџић. У писму кнезу Милошу од 6. априла 1860. устао је против прештампавања пјесама из његових збирки. "У хришћанској Европи" – истиче он – "ово се зове књижевна крађа и забрањује се законима, у нас пак таквијех закона још не-ма".²⁶

Покушај колективних настојања у овом смислу код нас се јавља тек 1892. На иницијативу Драгутина Илића саставли су се 3. марта т.г. у канцеларији Управе Народног позоришта²⁷ десетак људи од нера: Јован Јовановић Змај, Милан Ђ. Милићевић, Љубомир Јовановић, Манојло Ђорђевић Призренац, Хаим Давичо, Андра Гавриловић, Илија Вукићевић, Д. Живковић, Риста Одавић и С. Матавуљ, како би се договорили о мјерама "ради заштите од експлоатисања листова и издавача".²⁸ д

Још прије Конгреса о књижевној и умјетничкој својини, одржаног 1871. у Букурешту, неке европске државе законски су регулисале ово питање, а Бериском конвенцијом 1886. обавезало се једанаест држава да ће узајамно чувати и поштовати књижевну и умјетничку својину. Примјер осталих држава, у којима је већ дуже времена било озакоњено право на тзв. ум-

ну својину, још више непосредна пракса (издавачке новосадске куће Браће Поповић, на примјер) захтијевали су, dakle, и код наше решење тога питања. Живаљевићево "Коло" донијело је опсежну расправу *Ауторско право*.²⁹ Стога је, рекосмо већ, у хотелу "Касини" одржан 19. јануара 1905. и други састанак посвећен овом питању. Том приликом су изабрали С. Матавуљ, Јован Скерлић, Милорад Митровић, Миленко Вукићевић и М. Миљковић да саставе најпре Закона о заштити књижевне и уметничке својине.³⁰ "Под председништвом г. Симе Матавуља – писаће доцније Јован Скерлић – одржали су један састанак, где су измењене мисли, изабран одбор да "проучи питање и тиме је цео посао опет завршен".³¹

Осим овог, чисто професионалног питања, скуп је подржао и предлог Радоја Домановића о упућивању протесне петиције руској влади поводом хапшења Максима Горког у Риги 24. јануара 1905. Поступак београдских књижевника био је колико племенист толико и симптоматичан: открио је извјесну "политизацију" међу нашим писцима, и то не у дотадашњем, уско странчарском, смислу. Српски књижевници, додуше, гледали су и до тада у Максиму Горком великог и омиљеног писца: са страница разних наших листова и часописа пружени су нашим читаоцима многи његови литерарни радови. Стога је овај чин и с те стране допадљив. Из ондашње штампе видимо да је састављање петиције повјерено Радоју Домановићу и Јовану Скерлићу.³² (Не наводећи извор, међутим, Божидар Ковачевић, пише да су текст написали С. Матавуљ и Богдан Поповић).³³ Петицију, објављену 1. фебруара а упућену руској влади 4. фебруара те године, подржали су готово сви наши писци. Имена потписника нијесу штампани, али је Матавуљ без сумње био међу њима: и његова тадашња расположења и учешће на поменутом састанку говорило би томе у прилог.

Послије династичке смјене, извршene 29. маја 1903. Матавуљ је још приљежнији у јавним пословима. Учествује и у раду Српске књижевне задруге. На годишњем састанку њеном, 3. септембра 1903, подноси предлог да Задруга изда једно дјело о Карађорђу као свој донос прослави стогодишњице Првог српског устанка.³⁵ Двије године доцније, 6. јуна 1905, као члан Управе Задругине залагаће се за поновно покретање едиције *Забавник*.³⁶

У вези с поменутом прославом Устанка друштво београдских великошколаца "Побра-

тимство" вијећало је 8. маја 1904. о приређивању југословенске изложбе и омладинског конгреса у част Устанка. У одбор за оживотворење одлука изабран је и С. Матавуљ.³⁷

ПРЕДСЈЕДНИК СРПСКОГ КЊИЖЕВНИЧКОГ ДРУШТВА. Иницијатива великошколске омладине показала се као весома успијела: осим Југословенске уметничке изложбе, Конгреса српске академске омладине и Конгреса југословенске омладине, тих септембарских дана 1904. одржана је и Конференција југословенских књижевника и уметника. Између остalog она се обратила прогласом југословенским књижевницима, позивајући их на сарадњу у једном заједничком алманаху, који би испуњен био књижевним радовима и ликовним репродукцијама.³⁸

Матавуљ на овој конференцији није учествовао.

Наредне године на Конференцији југословенских књижевника и публициста у Загребу, 20. априла 1905. одлучено је да се први конгрес књижевника и публициста словенског југа одржи у Београду, 28. и 29. августа те године. (На захтјев Словенаца, а због прославе Франца Прешерна, одгођен је за 6. и 7. новембар исте године.) На њему би се размотро и усвојио нацрт правила Савеза југословенских књижевника и публициста. То је, наравно, подстакло Јована Скерлића да у чланку *За књижевничко друштво* упути апел Богдану Поповићу, С. Матавуљу, Стојану Новаковићу и редакцијама неких листова, како би неко од њих дао иницијативу за стварање књижевне организације.³⁹

Не много затим, на позив "Српског књижевног гласника", "Дела" и "Нове искре" окупило се 18. маја 1905. у Српској књижевној заједници око 30 сарадника. Образован је одбор од 3 члана за израду нацрта и правила. Већ 26. маја, у присуству двадесетак писаца одржан је други састанак под предсједништвом најстаријег учесника, М. Ђ. Милићевића, на којем је основано Српско књижевничко друштво. Циљ је био да окупи књижевнике у једну заједницу; да штити њихове професионалне интересе и уређује њихове међусобне односе, као и односе према издавачима и публици; да олакшава услове њиховог књижевног рада; да помаже своје чланове или њихове породице, ако би запали у рђаве материјалне прилике. Друштво је, као што видимо, у свом програму понајвише дало мјеста професионалним потребама својих чланова.

Тајним гласањем изabrana је управа с Матавуљем на челу. За секретара одређен је Јован

Скерлић, срце и душа Друштва у пуном смислу ријечи; благајна је повјерена Бориславу Ружићу; дужност књижевничара – Живојину Дачићу, а домаћин је постао Ристо Одавић.⁴⁰

Осим одлуке да се одржи свечана сједница у част Илариона Руварца и Јанка Веселиновића, а 30. јануара 1906. да се прослави 100-годишњица Стеријиног рођења,⁴¹ преузета је обавеза о припреми за Конгрес југословенских књижевника и публициста.

Српско новинарско удружење, међутим, супротставило се одржавању поменутог конгреса, без њиховог судјеловања наводно бесправног и непуноважног. Усвојили су 3. новембра т.г. и резолуцију с 46 потписника, међу којима су А. Матош, Пера Тодоровић и Милутин Ускоковић. Прочитао ју је на конгресу Јован Адамовић, уредник "Правде", на коју ће оштро узвратити Ј. Скерлић.⁴² СН удружење није се, међутим, на томе уставило: повело је у штампи жучну кампању против Српског књижевничког друштва. На удару је, особито Матошевог пера, био супарник му у критици. У памфлетима *Пријатно господо!* и *Наздравље господо!* он је веома јетко нападао СК друштво – нови скуп "за узајамно хвљање" у коме, наводно, нема Стевана Сремца, Бора Станковића, Симе Пандуровића, Милована Глишића, Стојана Новаковића, Милана Милићевића, Павла Адамова и Чедомира Мијатовића. "Презрени београдски новинари – завршава Матош – знаће подвикнути томе демонстранту и клеветнику (Скерлићу) једно: да!"⁴³ Андра Гавриловић и Љубомир Петровић дали су писмене изјаве против Конгреса; Лаза Костић дошао је у Београд и предсједавао некој конференцији југословенских новинара, која је текла упоредо са конгресом.⁴⁴

Ипак, без обзира на све то, поменути Конгрес је одржан. Отворио га је С. Матавуљ 6. новембра 1905. у 3 часа поподне, у сали Универзитета.

"У име српског књижевничког друштва – истакао је он – част ми је поздравити све срдачном добродошлицом. Уверен сам да вам је престоница Србије захвалина, што сте по споразуму али по својој одлуци и овог пута то одлучили да се у њој састанемо. Овај трећи састанак представника југословенске књиге, пионира у служби велике идеје која ће без сумње најскоро и водити и загревати наша три племена, обележава неки одmak на путу спасења, сведочи да је та идеја, бар међу просветљеним синовима словенскога југа, претопила се

у осећање, у чему је најбоље јемство да се неће клонути.

Кинески зид што нас дели, о коме је лани говорио брат Ђалски, очевидно је већ начет. Сам састанак најбоље испољава ефемерност међусобних суревњивости и несугласица. Наш програм, јасан и конкретан, казује да се већ прелази на остваривање првих потреба у правцу културне и духовне заједнице југословенске. Зато би сувишан лирски накит, који обично прати покушај великих потхвата, кад на првом месту треба соколити и снажити налања. Зато се ограничавам да још једном наглашим, е у нашем раду већ има успеха. У то име још једном: добро дошли и на добро дошли!"⁴⁵

Затим је Матавуљ предложио предсједништво: М. Георгијева, потпредсједника бугарског Књижевног друштва, Ксавера Шандора Ђалског и Милована Глишића; за секретара П. Тодорова, бугарског драмског писца, В. Вилдера и Алексу Шантића.

На скупу одржаном сјутрадан усвојена су и *Основа правила друштвених за савез југословенских књижевника и новинара*. Превагнуло је, као што видимо, начело федералистичког уређења ове организације.

Српско књижевничко друштво поднијело је потом преко свог изјавиоца Александра Белића и неколико значајнијих предлога о мјерама за узајамну сарадњу јужних Словена: стварање југословенске библиотеке; олакшања набавке и промета књига; размјена часописа између уредништава, читање и распростирање јужнословенских књига; ширење и популарисање потребних знања за читање дјела осталих јужнословенских литература и разумијевања појава у њима; најзад, издавање заједничког часописа и употреба свих јужнословенских језика у научној литератури. Поред К. Ј. Ђалског, Ј. Скерлића, Џ. Јоцова, М. Плута, В. Вилдера и А. Белића, у разговорима је веома запажено учествовао и Матавуљ; подржао је, између остalog, Плутов предлог о сарадњи у области позоришно-репертоарске политике. "На свечаном ручку приређеном 7. новембра одржао је прву здравницу у част краља Петра и на крају отпјевао "многаја љета".⁴⁶

По јединој сачуваној позивници упућеној Љубомиру Стојановићу, коју су потписали Матавуљ и Ј. Скерлић, видимо да је Српско књижевничко друштво имало састанак 4. јануара 1906. у 6 часова увече, у професорској канцеларији Универзитета. На њему се претресало о албуму који ће у корист Српског

књижевничког друштва издати Коларчева задужбина, затим "Питање о друштвном стању"⁴⁷ и најзад избор нових чланова.

То је, уствари, био припремни састанак уочи годишње скупштине Друштва, одржане 30. јануара те године. На њој је изабрана нова управа – сви дотадањи чланови, изузев што је за благајника дошао Петар Одавић. Том приликом је усвојен и предлог да се приреди Албум радова српских писаца, о чему је, као што смо видјели, било већ ријечи. Главни задатак те године, међутим, био је припрема за Конгрес књижевника и публициста заказан у Софији. На њему је СК друштво требало да поднесе пројекат правила Савеза.⁴⁸

Користећи се правом домаћинства, позиве за учешће достављали су Бугари. Од Срба, можда на миг СК друштва, позвали су само књижевнике. Новинари, учлањени у Српско новинарско удружење, имали су само статус посматрача. То је још више оживјело већ испољену истрпељивост између ове двије организације, прераслу у жучну међусобну распиру. Чланови СН удружења унапријед су се оградили од одлука софијског конгреса, не прихватавајући ни позив да му присуствују са статусом гостију. Листови окупљени око овог удружења озлојеђено су нападали СК друштво, не штедећи чак ни интимни живот чланова. Лист "Правда" донео је чланак *Књижевно друштво без књижевника* понављајући већ изнесене Матошеве ријечи, да су многи писци од имена по страни Друштва (Бранислав Нушић, Милован Глишић, Стеван Сремац, Драгутин Илић и Бора Станковић).⁴⁹ При том је Јован Скерлић био први на мети. Њега су често називали кер-лић; за Богдана Поповића пак говорили су да је књижевник без књиге [јела] итд., итд.

У сјећању на покојног Матавуља дописник "Штампе" забиљежио је његова јадања поводом тога. Дрхтавим гласом, без мало са сузним очима, у два три маха загријнуто причао је он, како га "таква сировост угриза [...] за срце, те се пита каква страшна дивљина и пустош морају бити у душама оних људи који су кадри да га на правди бога онако крвнички зlostављају у јавности" и да га опадају као "моралног злочинца".⁵⁰ То је, свакако, подстакло Живојину Дачићу да поднесе оставку на дужност књижничара у Друштву, а тим је, зацијело, била изазвана и Матавуљева слична намјера. Молећи га да оставку одгodi до годишње скупштине јануара 1907, Скерлић је поред

осталог писао Матавуљу: "Непријатељи нашега друштва то би сматрали као свој успех, а друштво би вашим одласком имало само да изгуби".⁵⁰ Матавуљ је одустао од оставке. Шта више, на годишњој скупштини 28. јануара 1907. опет је изабран за предсједника. Друштво је у међувремену и бројно ојачало: имало је већ 79 чланова из Србије и ван ње.⁵¹

С. Матавуљ није присуствовао Другом конгресу југословенских књижевника и публициста у Софији, 1906. По свом обичају, и то љето провео је у свом љетњиковцу наспрам Новог Сада. Међутим, у складу са Уставом Савеза југословенских књижевника и публициста усвојеном на поменутом конгресу да свака народносна група бира по једног потпредсједника, извјестиоца и три одборника који улазе у савезну управу – Матавуљ је 27. септембра 1907. изабран за потпредсједника, Јован Скерлић за извјестиоца а Милорад Павловић и Поповић за чланове Управе Савеза. Донесена је том приликом још једна значајна одлука: да се "сваког петка увече у 8 часова "Код Коларца" држи редовни друштвени састанци, где ће се читати одобрани радови и претресати књижевна питања". Од 1. септембра те године одржана су, колико је познато, три скупа посвећена покојном Стевану Сремцу: о његовим нештампаним радовима и његовом књижевном методу говорио је Милорад Поповић.

На предлог неких чланова Српског књижевничког друштва основано је 28. септембра 1907. Друштво српских новинара и публициста. Још приликом оснивања оно је окупило 12 београдских листова (пет је пак остало у супарничком Српском новинарском удружењу, на чијем су челу стајали Павле Маринковић и Пера Тодоровић).

И по четврти пут је 27. јануара 1908. Матавуљ потврђен за предсједника Српског књижевничког друштва. Имамо ли на уму да су мјесто свих осталих чланова Управе дошли нове личности (Јована Скерлића је замјенио Јован Дучић, Ристу Одавића – Драгутин Илић, а Драгутина Костића – Јован Максимовић), повјерење које је трећа годишња скупштина поклонила Матавуљу говори недвомислено о његовом ауторитету.⁵²

Последњи пут је Матавуљ предсједавао састанку Друштва три дана пред смрт, 17. фебруара 1908. По биљешкама неких новина, он је том приликом дао неколико предлога за оживљавање друштвене дјелатности.⁵³ Направна смрт га је, међутим, омела да спроведе у

дјело одлуке скупштине: припреме за конгрес јужнословенских књижевника у Љубљани и комеморацију Миловану Глишићу, на којој је, по неким подацима, требало и да говори.

О раду Српског књижевничког друштва нема, на жалост, подробнијих података. Сем овога што је изнесено, позната су још неколико документа, која говоре о Матавуљевој активности на овом пољу. То су: његово писмо Марку Драговићу, уз које му је послao статут и обећао да ће га на јесен 1905. предложити за учлањење у Друштво,⁵⁴ затим споменута позваница Јубомиру Стојановићу, којом га обавјештава за друштвени састанак; двије визит-карте Ристи Одавићу,⁵⁵ у којима га као члана Управе позива на договор у вези с Друштвом и, најзад, Друштвена правила штампана на преси, с потписом Матавуљевим, од којих је неколико примјерака остало међу његовим хартијама.⁵⁶ Архива Друштва, у случају његовог раствурања намијењена Српској књижевној задрузи, пропала је или затурсена. То нас је лишило обиља обавијести о Матавуљевом, не мало значајном јавном раду у последњој деценији његовог живота, о дјелатности која је оставила трага и у културној историји народа словенског југа. Стога је раду Српског књижевничког друштва и дато овде толико простора.

Ваља напослетку истаћи да је у име Друштва Матавуљ одржао и три надгробна говора (Јанку Веселиновићу, Милошу Цветићу и Павлу Марковићу Адамову), да га је такође, заступао и при преносу костију Ђуре Јакшића 21. октобра 1907.⁵⁷

У чemu је значај Српског књижевничког друштва? Прије свега треба још једном подвушти да је оно прво, искључиво књижевно удружење у Србији. Једноврсно по саставу, "основано на реалној основи", како ће писати Матавуљ, оно је и могло да окупи "чланове ради њихове користи и угледа", да се позабави њиховим професионалним питањима. Његови приноси, међутим, подбацили су за обећањима и очекивањима. Друштво се одбојно односило према изјесним књижевницима од гласа, углавном због политичке нетрпељивости према њима; није, затим, испољило доволно интереса ни према радним дискусионим састанцима. Најзад, ни обећани Албум књижевних радова није пружило нашој читалачкој публици. Позитиван биланс, не од малог значаја међутим, оно је имало, већ је истакнуто, у раду на ширењу идеје југословенства.

ПРАВИЛА

Српског Књижевничког Друштва у
Београду

Име и седиште.

Чл. 1. Српски књижевници оснивају друштво *Српско Књижевничко Друштво*. Седиште је Друштва у Београду.

Циљ.

Чл. 2. Друштву је циљ: да српске књижевнике прикупи у једну заједницу; да штити професионалне интересе својих чланова; да уређује њихове међусобне односе, као и однос према издавачима и публици; да олакшиша услове њихова књижевна рада; да помаже оне своје чланове или њихове породице, који би запали у рђаве материјалне прилике.

Средства.

Чл. 3. За остварење свога циља Друштво има ова средства: а) улоге својих чланова; б) легате и добровољне прилоге (које Друштво прими); и в) разне ванредне приходе.

Чланови.

Чл. 4. Чланови су: а) редовни; и б) почасни.

Чл. 5. Редовни члан може бити сваки српски књижевник којега Друштву препоруче два редовна члана и који добије у тајном гласању (на редовном Друштвеном састанку) већину гласова.

Чл. 6. Почекни су чланови она лица која су нарочито помогла Друштву у остварењу његових циљева; а поред њих и сви они српски, словенски и туђи књижевници који су својим радом заслужили да им Друштвена Скупштина укаже ту пажњу.

Права и дужности редовних чланова.

Чл. 7. Редовни чланови долазе на друштвене састанке и својим гласом утичу на решавање друштвених питања; бирају и могу бити бирани за чланове управе, за чланове Суда Части, за представнике друштвене при појединачним пригодама у месту или у туђини; имају права на пуну моралну и материјалну помоћ у својим књижевничким односима. Редовни

чланови плаћају: при упису 5 динара, и годишњи улог у 12 динара.

Управни одбор.

Чл. 8. У Управном су одбору: а) председник, б) секретар, в) благајник, г) књижничар, д) домаћин.

Чл. 9. Управу бира годишња Скупштина. Управа ради послове годину дана. У месецу јануару Управа подноси извештај годишњој Скупштини, када се бира и нова Управа. Управа одређује свој рад једино према друштвеним правилима и према нарочитом пословнику, који ће прва Управа спремити у току три месеца и поднети на друштвеном редовном састанку на привремено, а првој скупштини на дефинитивно одобрење.

Надзорни одбор.

Чл. 10. Годишња скупштина тајним гласањем бира из своје средине три редовна члана за Надзорни Одбор који ће прегледати, крајем године имовно стање друштвено и скупштини поднети извештај. Примањем извештаја разрешава се Управа сваке материјалне одговорности.

Суд Части.

Чл. 11. У случају потребе редовни друштвени састанак тајним гласањем бира из своје средине три редовна члана за Суд Части, који ће решавати спорове између Друштвених чланова.

Престанак Друштва

Чл. 12. У случају престанка, сва Друштвена имовина предаје се на чување Српској Књижевној Задрузи да га преда Друштву када се буде оснивало.

Секретар, Др Јован Скерлић с.р.
Благајник, Добротлав Ружић с.р.
Књижничар, Живојин О. Дачић с.р.
Домаћин, Риста Одавић, с.р.

Председник
Српског Књижевничког Друштва
Сима Матавуљ с.р.

НА ПОМЕНЕ

¹ Преписка, књ. III. Сабрана дела Вука Каракића, књ. XXII. Просвета, Београд, 1989, 878.

² Од многих ћачких дружина код нас познатије су Дружина младежи српске, Преодница, Зора, Побратимство, Друштво учених се Срба изд. Општине о њима вид. Ј. Скерлић, *Омладина и њена књижевност (1848–1871)*. Изучавања о националном и књижевном романтизму код Срба. Просвета, Београд, 1966, 94.108 (Одељак *Ђачке дружине шездесетих година*). Такође, Владимир Ђоровић, *Историја српског академског друштва "Зоре" у Бечу* (прилог историји омладинског покрета). Рума, 1905; Б. Мильковић, *Преодница*. Рума, 1905; Б. Мильковић, *Преодница*. Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, књ. III, 1928, 556–557; Драгомир Митровић, *Рад и преписка литерарног удружења српске омладине у Сегедину 1843–1864* – Архивски преглед, Београд, 1966, св. 1–2, 155–182.

³ У организације ове врсте нијесу убројани Друштво за потпомагање српске књижевности и Српско новинарско удружење основаны исте, 1881. године. Прво – заметак њихове странке – основали су либерали; друго је чинило заједницу новинара.

⁴ О поменутом Друштву и његовим правилима писао је општине Јеремија Митровић (*Друштво за уметност у Београду – Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 1975, књ. XLI, св. 3–4, 251–266).

⁵ Бранково коло, 1895, бр. 9, 285; вид. и Ср. Стојковић и В. Ђоровић: *Историја Српске књижевне за друге*, Београд, 1932, 7.

⁶ Из усмена М. Ђ. Милићевића – Српски књижевни гласник, 1931, књ. XXXIV, бр. 4, 274.

⁷ Јавор, 1892, бр. 15, 240.

⁸ Сабрана дела Симе Матавуља, књ. VIII (*Писма*), Просвета, Београд, 1956, 163–164 (убудуће *Писма*).

⁹ Лазар Комарчић [?]: *Какав је песник Змај*. – Видело, Београд, 1892, бр. 130, [3].

¹⁰ *Писма*, н. д., 228.

¹¹ Ред, Београд 1894, бр. 40, [3].

¹² Изјесне чињенице (Матавуљев договор са Петром Тодоровићем о вођењу рубрике *Мој рабош*, потпис С и, најзад, објашњење уредништва да писац *Отворене бележнице* не воли политику и нема за њу дара, да је угледан књижевник српски и у цијелом Српству познат родољуб наш) упућују на претпоставку да би поменути напис могао бити Матавуљев; в. о томе општине: Г. Добрашиновић: *Матавуљ и Пета Тодоровић*, Стварање, 1957, бр. 5, 423–425.

¹³ Општине о раду Књижевничко-умјетничке заједнице в. Г. Добрашиновић: *Књижевничко-умјетничка заједница – Књижевност*, 1957, св. 4, 369–375.

¹⁴ Од мутног и унификаторског југословенства из четрдесетих година прошлог вијека инспирисаног и импортованог од стране групе Чарторијског и др, ова идеја добија осамдесетих година све јасније обрисе. Југославенска академија знаности и умјетности у Загребу износи 1883. год замисао о повременим састан-

цима књижевника и научника (Архив САНУ, архива СУД, VII, 701/1883, 78/1885; Црногорка, II/1885, бр. 3, стр. 28 – даје биљешку о предлогу Ф. Рачког да се у Загребу одржи књижевни конгрес свих јужних Словена. Пошто су тамошње власти ускратиле дозволу за такав скуп у Загребу, одлучено је да се конгрес одржи у Београду. Сачињен је и Пројект правила за састанак јужнословенских књижевника (Архив Србије, ПО; Архив САНУ, СУД, 78/1885). Све до овог вијека, међутим, југословенство је остајало више на жељама; у њему се приступило и практичном остварењу сарадње међу уним представницима народа словенског југа, и то на начелима федерализма.

¹⁵ Српски књижевни гласник, 1905, књ. VI, бр. 7, 559.

¹⁶ *Архивска грађа о југословенским књижевним и културним радницима* од др Алексе Ивића. Књига трећа (1780–1894). Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, II одељење, Српска краљевска академија, Београд, 1932, књ. V, 311–316. Противна је томе, међутим, забиљешка Пере Тодоровића: у свом дневнику записао је 1. новембра 1894. да му је Матавуљ рекао: "Балава Русија, хоће Карађорђевић" (Архив САНУ, 9787).

¹⁷ Матавуљ је био кум Војиславу Илићу: 7. децембра 1889. крстио му је ћерку Светлану (по усменом податку унуке Војислава Илића, др Милке Ивић).

¹⁸ Дневник Пере Тодоровића (14. маја 1900. забиљежио да је кандидовао Матавуља, који мује обећао да ће се учланити у Српско новинарско удружење). У документу који је објавио Младен Лесковац стоји као датум избора 1890 (*Неколико прилога проучавања Симе Матавуља*. – Прилози КЛИФ, 1936, књ. XVI, 295). Да ли је у питању штампарска грешка или се акт односи на неки ранији избор?

¹⁹ Претходно, на III сједници Књижевног одељења Матице српске од 19. августа 1900, одлучено је на предлог Милана Савића и других да се "на темељу заслуга на пољу српске књижевности" изабере С. Матавуљ за почасног члана Матице српске. Главна скupштина је усвојила поменути предлог 31. августа (13. септембра). Како је Матавуљ био из стране земље и стране држављанин, одлука је постала пуноважна тек послије сагласности мађарског министарства унутрашњих послова дате 13/26. априла 1901 (Записници Матице српске, 1900–1901; Рад и именик Матице српске за 1901). Матавуљ је тада боравио у Паризу, на свадбеном путу иначе, где се одржавала велика свјетска изложба. Предлагач Савић, велики његов пријатељ, извијестио га је о томе: упутио му двоструко честитане – и поводом избора, и поводом рођендана (*Писма*, н. д., 346).

²⁰ –Y–: *Међународно књижевничко-умјетничко удружење*. – Бранково коло, 1895, бр. 18, 565; в. *Српски литературни конгрес*: Б коло, 1896, бр. 16, 511, 669, 1308, 1375, 1566; *Српски књижевничко-умјетнички конгрес*: Босанска вила, 1896, бр. 8, 135.

²¹ *Пред српски литературни конгрес*: Бранково коло, 1897, бр. 3, 85–89.

- ²² *Литерарни конгрес Срба и Хрвата*, Бранково коло, 1898, бр. 51/52, 1645–1651.
- ²³ *Српски литературни конгрес*, Зора, 1899, бр. 1, 1–3.
- ²⁴ Јован Скерлић: *За књижевничко друштво*. Одјек, 1905, бр. 105, [2–3].
- ²⁵ *Друштво књижевника и уметника – Коло*, 1902, књ. III, бр. 10, 662; *Босанска вила*, 1902, бр. 10, 199; Бранково коло, 1902, бр. 20, 639; *Нишки гласник*, 1902, бр. од 9. маја, [3].
- ²⁶ *Вукова преписка*, књ. II, 739.
- ²⁷ Архив Србије, ПО к. IV р. Текст позивице гласи: "По овлашћењу неколико књижевника част ми је умолити Вас да изволите доћи 3. марта ове године у 5 часова поподне у канцеларију Управе Народног позоришта ради једног врло важног споразума. Драг: Ј. Илић, књижевник".
- ²⁸ *Дневник М. Ђ. Милићевића*, 3. марта 1892 (Архив САНУ, 9327).
- ²⁹ Коментатор: *Ауторско право*. Коло, 1901, књ. II, св. 3 и 4, 209–217.
- ³⁰ Одјек, 1905, бр. 16, [2].
- ³¹ Ј. Скерлић: *За књижевничко друштво*, н.д [2–3].
- ³² Одјек, 1905, бр. 16, [2].
- ³³ Божидар Ковачевић: *Максим Горки у српској књижевности*. Наша књижевност 1946, књ. II, св. 6–7, 396.
- ³⁴ *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. XIV, бр. 3, 238.
- ³⁵ Бранково коло, 1903, бр. 49, 1566.
- ³⁶ Ср[ета] Стојковић и В[ладимир] Ђоровић: *Историја Српске књижевне задруге*, Београд, 1932, 81, 127 (члан Управе СКЗ за 1905).
- ³⁷ *Нова искра*, 1904, бр. 5, 158.
- ³⁸ *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. XIII, бр. 2, 141–158 (И.А. [Никола Антула?]: *Омладинска прослава стогодишњице Првог устанка*; Т: *Конференција југословенских књижевника и уметника*; П: *Банкет Српског књижевног гласника*). Поводом тога писали су и Ј. Скерлић, стр. 123–128 и П. Поповић, стр. 128–133.
- ³⁹ Јован Скерлић: *За књижевничко друштво*, н.д., [2–3].
- ⁴⁰ Јован Скерлић: *Оснивање Српског књижевничког друштва* Одјек, 1905, бр. 123, [2–3].
- ⁴¹ Х: *Српско књижевничко друштво*, Српски књижевни гласник 1905, књ. XIV, бр. 11, 878–879. Одјек 1905, бр. 224, [3].
- ⁴² *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. XV, бр. 10, 783; *Вечерње новости*, 1905, бр. 301, 302, 305 (резолуција српских новинара, власника, сурадника и сарадника против Конгреса); 309 (председавао Л. Костић); 307, 308 (А. Гавриловић и Љубинко против Конгреса).
- ⁴³ Антун Г. Матош: *Пријатио, господо!* Вечерње новости, 1905, бр. 304, [1–2].
- ⁴⁴ *Конференција југословенских новинара*. Вечерње новости, 1905, бр. 309 [1].
- ⁴⁵ Никола Антула: *Састанак југословенских публициста*, Српски књижевни гласник, 1905, књ. XV, бр. 10, 781–796.
- ⁴⁶ Архив САНУ, бр. 12580 (Писмо Љубомиру Стојановићу од 2. јануара 1906).
- ⁴⁷ Ј: *Српско књижевничко друштво*. Српски књижевни гласник, 1906, књ. XVI, бр. 4, 320.
- ⁴⁸ *Правда*, 1906, бр. 210, [3]; Вечерње новости, 1906, бр. 218 и 220 (Одлуке српског новинарског удружења, којима се ограђује од закључака Софијског конгреса). И у памфлетском напису *Писмо с неба* тобож ол Јована Веселиновића, изложено је Српско књижевничко друштво оштром нападу, наводно због затежених 50 дин., које су шабачки учитељи приложили за учлањење покојног Ј. Веселиновића (*Правда*, 1906, бр. 275).
- ⁴⁹ *Матавуљ и новинарство. Неоправданни напади и признање после смрти*, Штампа, VII/1908, бр. 53, 1.
- ⁵⁰ Др Бранко Магарашевић: *Из необјављене пресписке Симе Матавуља*. Политика, 1937, бр. 10293, 10–11.
- ⁵¹ Х: *Српско књижевничко друштво*. Српски књижевни гласник, 1907, књ. XVIII, бр. 3, 238–239.
- ⁵² *Српско Књижевничко Друштво*, Народ, Мостар, II/1908, бр. 62, 2 [Сем осталог, Друштво је одлучило да учествује и у раду III конгреса југословенских књижевника и публициста у Љубљани]. – Убрзо, међутим, у бр. 84, на стр. 2, исти лист ће донијети билешку да је на место преминулог С. Матавуља за председника изабран Богдан Поповић, а за блајгера Милорад Павловић-Крипа (*Нов председник Књижевног Друштва*).
- ⁵³ *Српска ријеч*, 1908, бр. 43.
- ⁵⁴ Ђоко Пејовић: *Два необјављенна приватна писма Симе Матавуља*. Стварање, 1955, бр. 1, 37–38.
- ⁵⁵ *Писма*, н.д. 442-444.
- ⁵⁶ Рукописни одсек Матице српске, М. 10.914.
- ⁵⁷ Српски књижевни гласник, 1907, књ. XIX, бр. 9, 720.

Golub Dobrašinović

PUBLIC ACTIVITIES OF SIMO MATAVULJ

Being aside from political parties disagreements, Simo Matavulj was noticed in the public life of Belgrade. He delivered several lectures (one of them was visited by King Petar). He was among the founders of the Literary-Artistic Community founded in the early nineties of the 19th century and he took part in its activities.

Later, in 1902, when the Society of Serbian Writers and Artists was established, Matavulj was elected for its first president.

On the occasion of discussions concerning literary ownership, he, J. Skerlić and others, were entrusted with making up the draft of the Law on the Protection

of Literary and Artistic Ownership. According to some data, on behalf of the Serbian writers, Matavulj and Bogdan Popović wrote the text of the protest petition sent to the Russian government when Maksim Gorki had been arrested.

Until his death he was the head of the Serbian Literary Society founded in 1905, to be elected another three times to this duty. Aside professional interests the Society promoted the idea of South Slav cooperation. During one of his public liabilities, when the preparations for commemoration of M. Glišić were under way, he suddenly died.